

כי קרן עור פני משה

וְהִי בְרִדַּת מֹשֶׁה מֵהָרְסִינִי וְשִׁנִּי לַחַת הָעֵדֻת בֵּינִי מֹשֶׁה בְרִדְתּוֹ מִן הָהָר וּמִשָּׁה לֹא יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֵתוֹ: וַיֵּרָא אֶהְרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירָאוּ מִגֹּשֶׁת אֱלֹהִים: וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהְרֹן וְכָל הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם: וְאַחֲרַי כֹּן נִגְשׂוּ כָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְוּ אֶת כָּל אִשְׁרֵי דְבַר ה' אֵתוֹ בְּהָרְסִינִי: וַיְכַל מֹשֶׁה מְדַבֵּר אֲתָם וַיִּתֵּן עַל פָּנָיו מִסֹּה: וּבָבֵא מֹשֶׁה לְפָנֵי ה' לְדַבֵּר אֵתוֹ יִסִּיר אֶת הַמִּסֹּה עַד צֵאתוֹ וַיֵּצֵא וְדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אִשְׁרֵי יְצוּהוּ: וַיֵּרָאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו וְהָשִׁיב מֹשֶׁה אֶת הַמִּסֹּה עַל פָּנָיו עַד בָּאוּ לְדַבֵּר אֵתוֹ: (שמות לד כט-לה).¹

שמות רבה לג א פרשת תרומה – שכר המתווך

יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו, אבל משכר הסרסור נתודע מה לקח.² כך התורה, אין אדם יודע מה היא, אלא משכר שלקח משה, שנאמר: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו" (שמות לד כט).³

גמרא ביצה דף טז עמוד א – אין צורך להודיע על מתנה

אמר רבי חמא ברבי חנינא: הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו, שנאמר: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו".⁴

שמות רבה מז ו פרשת כי תשא – מהלוחות ומשיירי הקולמוס

"ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו" - ומהיכן נטל משה קרני ההוד? רבותינו אומרים: מן המערה, שנאמר: "והיה בעבור כבודי ושמתידך בנקרת הצור ושכותי כפי עליך" (שמות לג כב).⁵ ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל בן נחמני אמר: הלוחות היו אורכן שישה טפחים ורוחבן שישה. והיה משה אוחז בטפחיים והשכינה בטפחיים וטפחיים באמצע, ומשם נטל משה קרני ההוד.⁶ ר' יהודה בר נחמן בשם ר' שמעון בן לקיש אומר: עד שהיה כותב בקולמוס, נשתייר קימעה והעבירו על ראשו, וממנו נעשו לו קרני ההוד, שנאמר: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו".⁷

¹ פרקים לג ו' ו' בפרשתנו הם התקומה או הקימה שלאחר חטא העגל. ראו כיצד מסתיים פרק לב אחרי כל התפילות של משה: "וַיֵּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֲמַחֲנוּ מִסִּפְרִי: וְעַתָּה לֶךְ נַחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ הִנֵּה מִלְאָכִי יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ וְבַיּוֹם פִּקְדֵי וּפְקַדְתִּי עֲלֵהֶם חֲסֵאתָם: וַיֵּלֶךְ ה' אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהְרֹן". אז לאן הולכים מכאן? איך ניתן לשקם את יחסי הקב"ה ועם ישראל לאחר נפילה כה גדולה? התשובה מצויה בפרקים לג ו' בפרשתנו, בהם מתגלה משה במלוא קומתו וגדולתו, כאשר הוא מצליח, ברצון הקב"ה כמובן, לעצב שלב אחרי שלב ברית חדשה בין הקב"ה והעם, שתחילתה היא ההתוודעות הפרטית של משה **בנקרת הצור**, המשכה בעלייה נוספת להר סיני (בראש חודש אלול, השלישית עפ"י המדרש) ושיאה הוא מתן לוחות שניים - עליהם הרחבנו לדון בדברינו **לוחות שניים כראשונים?** בפרשת עקב, ראו גם דברינו **יום מתן לוחות שניים** ביום הכיפורים. אך כחלק בלתי נפרד של הורדת הלוחות השניים, לא נפקד גם שינוי במעמדו של משה עצמו שקרנו פניו עד שצריך היה לשים עליהן מסוה. מה פשר קרינה זו?

² סרסור הוא שליח, מתווך, שדכן, שושבין, איש ביניים. יש סרסור לדבר מצוה ויש לדבר עבירה (ויש סרסור סתם). והשתקע 'סרסור' סתם שהוא לדבר עבירה וכך הפכה המילה למילת גנאי. אבל אין זה כך בספרות חז"ל.

³ מהשכר שקיבל המתווך בעסקה, אפשר להסיק את ערך העסקה עצמה. אם משה כשליח העומד בין הקב"ה ובני ישראל (דברים ה ה) ומוריד התורה לארץ, זכה בזכות מעשה זה לקרינת עור פניו - כך כל אדם שעוסק בתורה, כדרשות על הפסוק: "חכמת אדם תאיר פניו" שמקצת מהן נראה להלן. ועדיין כל זה רק שכר "התיווך", התורה עצמה - המקח עצמו - אין מידה לערכה (ראו הדרשות על הפסוק באיוב י ט: "אַרְכָּה מְאֹרֶץ מִדָּה וְרַחֲבָה מִנֵּי יָם"). מדרש זה, אגב, מצוי בראש פרשת תרומה וממשיל את הקמת המשכן כמקום התורה למלך שלא יכול היה להיפרד מבתו האהובה. ראו דברינו **משל למלך שהייתה לו בת יחידה**.

⁴ השושבין גם לא היה מודע כלל לשכר / למתנה שקיבל. וכפירוש רש"י שם: "אינו צריך להודיעו - לומר שלא יהא זה יושב ותוהה מהיכן בא אליו דבר זה". ושטיינזלץ מפרש: "אינו צריך לחשוש שמא לא ידע המקבל ממי קבלה". וכדברי הגמרא שם, נתינה זו עתידה להתגלות ("עבידא לאגלויי") - מקבל המתנה בצניעותו אינו מודע למה שזה וקיבל, אבל סופו שיחוש בכך ויידע היטב ממי ובזכות מה קיבל את קרינת הפנים - את החכמה המאירה את פני האדם, שראינו ועוד נראה להלן. והרוצים להתעמק בגמרא זו, יראו את מאמר רבן שמעון בן גמליאל שם: "הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו" - שלכאורה סותר את דברי רבי חמא ברבי חנינא: הנותן מתנה לחברו אין צריך להודיעו, וכל זאת, על מנת להרבות שלום בעולם.

⁵ שיטה זו שקרינת עור פני משה כבר ניתנה לראשונה בנקרת הצור, נראה בהרחבה בשמות רבה ג א להלן.

⁶ ראו דרשה זו של ר' שמואל בן נחמן בעימות של משה עם הקב"ה על הורדת הלוחות אחרי שנודע בשמים חטא העגל, ירושלמי תענית ד ה: "רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלושה והיה משה תפוש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו. הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר: ולכל היד החזקה". סביר מאד שהדרשה בשמות רבה מבוססת על הירושלמי ובאה להוסיף שדווקא ברגע זה בו משה אוחז בלוחות, אולי ברגע המסירה ולפני העימות בו הקב"ה כאילו מתחרט, ניתנו למשה קרני ההוד. ראו שני האירורים של שאגאל על מסירת / חטיפת הלוחות בסוף דברינו **עלית למרום שבית שבי** בחג השבועות.

⁷ משיירי הדיו בו נכתבו הלוחות ניתנו למשה קרני ההוד הם קרינת עור פניו. ומהו 'דיו' זה? אש שחורה על אש לבנה כפי שנראה במדרש דברים רבה להלן. והקולמוס מסמל שגם הכותב ספר תורה בימינו, זוכה לדיו פנים משיירי הדיו.

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק לד – מעלת הלוחות השניים

"ויהי ברדת משה מהר סיני ומשה לא ידע כי קרן עור פניו" ... ומפני מה בלוחות הראשונות לא קרן עור פניו? לפי שהראשונים נכתבו מעשה אלהים, שנאמר: "כתובים באצבע אלהים" (שמות לא יח), ולהלן הוא אומר: "כי אראה שמך מעשה אצבעותיך" (תהלים ח ד), ואומר: "ומעשה ידיך שמים" (שם קב כו) - והוא דבר ה', שנאמר: "בדבר ה' שמים נעשו" (שם לג ו).⁸ אבל השניים כתב משה מפי הגבורה, ובכותבו הוקרנו פניו, ועליו הכתוב אומר: "חכמת אדם תאיר פניו ועל פניו יִשָּׂא" (קהלת ח א).⁹

שמות רבה ג א פרשת שמות – בנקרת הצור ובזכות מעמד הסנה

"ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים" (שמות ג ז) ... ר' יהושע בן קרחה ור' הושעיא. אחד מהן אומר: לא יפה עשה משה כשהסתיר פניו, שאילולי לא הסתיר פניו, גילה לו הקב"ה למשה מה למעלה ומה למטה ומה שהיה ומה שעתיד להיות. ובסוף בקש לראות שנאמר: "הראני נא את כבודך" (שם לג יח). אמר הקב"ה למשה: אני באתי להראות לך והסתרת פניך, עכשיו אני אומר לך: "כי לא יראני האדם וחי" (שם לג כ). כשבקשתי - לא בקשתי, עכשיו שבקשתי - איני מבקש.¹⁰ וא"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי: אעפ"כ הראה לו. בשכר "ויסתר משה פניו" - "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג יא), ובשכר "כי ירא" - "וייראו מגשת אליו" (שמות לד ל), ובשכר "מהביט" - "ותמונת ה' יביט" (במדבר יב ח).¹¹

ר' הושעיא רבה אמר: יפה עשה שהסתיר פניו. א"ל הקב"ה: אני באתי להראות לך פנים וחלקת לי כבוד והסתרת פניך. חייד שאתה עתיד להיות אצלי בהר מ' יום ומ' לילה, לא לאכול ולא לשתות, ואתה עתיד ליהנות מזיו השכינה, שנאמר: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו" (שמות לד כט).¹²

ספרי זוטא (הורוביץ) במדבר כז כ פרשת פינחס – קרני ההוד

"ונתת מהודך עליו" (במדבר כז כ) - מן ההוד שניתן עליך מהר סיני, שנאמר: "וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה" (שמות לד לה) - מלמד שקרנים היו יוצאות מפני משה כקרנים שיוצאות מגלגל חמה, שנאמר: "וְנִגְהָ פְּאֹר תְּהִיָּה קְרָנִים מִיָּדוֹ לֹו וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עָלָה" (חבקוק ג ד).¹⁴

⁸ קטע זה של המדרש מסביר, בעזרת שרשרת פסוקים והיקשים, שהלוחות הראשונים היו בדבר ה' - בדיבור ולא בעשייה, בדומה לבריאה. ובלוחות השניים, כפי שהמדרש ממשיך, הייתה ההכתבה מפי הגבורה אבל הכתיבה בידי אדם.

⁹ בלוחות השניים שהם מעשה ידי אדם קרנו פניו של משה - שם האירה החכמה את פניו. ראו דברים רבה (ליברמן) פרשת עקב יז המשל על המלך: "שנטל אשה והביא את הבלבר והנייר משלו ועטרה משלו והכניסה לביתו ראה אותה המלך שוחקת עם עבד אחד, כעס עליה והוציאה, בא שושבינה אצלו ... אמר לו המלך: מה אתה מבקש, שאתרצה לה? הבא הנייר והבלבר משלך, והרי כתב ידי. כך אמר משה להקב"ה בשעה שעשו ישראל אותו מעשה ... אמר לו הקב"ה: מה אתה מבקש, שאתרצה להם? הבא את הלוחות משלך והרי כתב ידי". לפיכך אולי נשתמרו הלוחות השניים - מעשה ידי אדם, יותר מהראשונים - שהם מעשה שמים. כאשר האדם מביא נייר ולבלבר משלו הוא מקפיד יותר על קיום השטר. ואז גם קורנות פניו משמחה של עשייה. וכבר הרחבנו לדון בלוחות שניים בפרשת עקב ושם הבאנו, בין השאר, את מדרש שמות רבה מו א: "בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד, ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרשות ואגדות". זה היה מאור פניו של משה - לימוד התורה שבע"פ דווקא, חידושי בית המדרש האנושי. וגם חציבתן של הלוחות השניים הייתה מתוך "אבן הספיר" שהייתה באוהלו של משה. ויש לשים לב לסיוס המדרש בפסוק מקהלת: "חכמת אדם תאיר פניו", שמרמז על ההארה הפנימית הצומחת מתוך כתיבה ולימוד של התורה. וממשה, לכל אדם שלומד תורה אשר מאירה את פניו, כפי שעוד נראה.

¹⁰ כך גם בשמות רבה מה ה. ובגמרא ברכות ז ע"א: "כך אמר לו הקב"ה למשה: כשרציתי לא רצית, עכשיו שאתה רוצה - איני רוצה".
¹¹ במעין קריאת ביניים לפני שתוצג הדעה הנגדית, בא ר' יהושע דסכנין ומרכך את שיטת ר' יהושע בן קרחה. ראו גם בגמרא ברכות ז עמוד א: "בשכר ויסתר משה פניו, זכה משה לקלסתר פנים, שנאמר [שמות לד ל]: והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו".

¹² וההמשך שם על נדב ואביהוא שכן הביטו בשכינה והוא עניין אחר. ראו במקור שם. למרות ההפרדה שעשינו במדרש לעיל, נראה ששיטת ר' יהושע מסכנין ור' הושעיא רבה אחת הן, והיא שהתקבלה אצל מרבית המדרשים והפרשנים שמשה לא הפסיד מכך שהסתיר את פניו בסנה, ואדרבא, זכה לראות מה שראה בנקרת הצור. כבר הרחבנו בדרשה זו בדברינו [אסורה נא ואראה](#) בפרשת שמות וכן בדברינו [נקרת הצור](#). מה שחשוב לנו כאן, הוא הקדמת קרינת פני משה להתוועדות בנקרת הצור שהייתה לפני הירידה עם הלוחות השניים (ראו פרק לג ופרק לד בפרשה), ראו הרחבת דרשה זו בפסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא י כי תשא אשר מוסיף את התנגדות המלאכים: "... דחק משה בתפילה וקבלו הקב"ה. אמר לו: הואיל ודחקת בזו, אני נותן בנקרת הצור. והיאך שאני עובר אני מסכך את ידי עליך מפני מלאכי הזעף שלא יפגועו בך ... וסכותי כפי עליך עד עוברי. מה עשה משה? ישב לו בנקרת הצור עד שהקב"ה עובר. באו מלאכים לפגוע במשה. מה עשה הקב"ה? הגין ידיו עליו. ומשם נטל משה קרני ההוד, שנאמר: וְנִגְהָ פְּאֹר תְּהִיָּה קְרָנִים מִיָּדוֹ לֹו וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עָלָה (חבקוק ג ד)". ומדרש אגדה (בובר) שמות לד י מוסיף שהברית שנכרתה בנקרת הצור היא קרינת הפנים של משה: "ויאמר הנה אנכי כורת ברית ... יש אומרים זו הקרנת עור פניו". ואכן עזרא שמות ל יב מפרש שדברי הקב"ה: "אשר לא נבראו בכל הארץ" - היא נתינת קרן עור הפנים, שהוא דבר פלאי. קרינת עור הפנים או קרני ההוד ניתנו למשה כבר בנקרת הצור, אבל הכל מקורו ויסודו בהסתרת פניו של משה בסנה!

¹³ בחניכת יהושע (הראשונה) בפרשת פנחס. ולא בכדי מוזכרת בהמשך המדרש גלגל החמה, שהרי אמרו בגמרא בבא בתרא עה ע"א: "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה". ראו בדברינו [ונתת מהודך עליו](#) בפרשת פנחס. וכאן אנו עם קרינת פני משה.

¹⁴ מאירי התנ"ך אוהבים לצייר את משה עם שני קרניים של אור שיוצאות מראשו ועל כך העירו רבים וטובים שבתורה כתוב: "כי קרן עור פניו", היינו היו פניו בהקוות ואור נסוך עליהם, אבל מנין קרינה בדמות קרניים שיוצאות מראשו של משה? ומנין להחליף

דברים רבה ג יב פרשת עקב – קרינת הפנים כבר בלוחות הראשונים

"בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" (דברים י א). הלכה: אדם מישראל שקידש אשה מי צריך ליתן שכר קדושין?¹⁵ כך שנו חכמים: אין כותבין שטרי אירוסין ונישואין אלא מדעת שניהן. והחתן נותן שכר. וממי למדנו? מהקב"ה. בשעה שקידש לישראל בסיני ... ומי כתב השטר הזה? משה. מנין? שנאמר: "ויכתוב משה את התורה הזאת" (דברים לא ט). ומה שכר נתן לו הקב"ה? זיו הפנים, דכתיב: "ומשה לא ידע כי קרן עור פניו". אימתני? "בדברו אתו".¹⁶

אמר ריש לקיש: בשעה שכתב משה את התורה, נטל זיו הפנים. כיצד? אמר ריש לקיש: התורה שנתנה למשה, עורה של אש לבנה וכתובה באש שחורה וחתומה באש ומלופפת באש. ועם שכותב, קינח את הקולמוס בשערו. ומשם נטל זיו הפנים.¹⁷ רבי שמואל בר נחמן אמר: מן הלוחות נטל משה זיו הפנים. עם שנתן לו הלוחות מִפְּנֵים לְכַפֵּי, משם נטל זיו הפנים. כיון שראה שעשו ישראל אותו מעשה - נטלם ושיברם.¹⁸ אמר לו הקב"ה: כשארסתי לי לישראל, נתתי לך שכרך זיו הפנים. ועכשיו שברת את הלוחות?! אמר רבי יצחק: שנו רבותינו: נשברה החבית - נשברה לסרסור.¹⁹ אמר לו הקב"ה: אתה היית סרסור ביני לבין בני, אתה שברת - אתה מחליף. מנין? שכך כתוב: "פָּסַל לָךְ שְׁנֵי לַחֹת אֲבָנִים כְּרֵאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל הַלְּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלְּחֹת הָרֵאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַרְתָּ" (שמות לד א).²⁰

ספרי במדבר פרשת נשא פיסקא א – קשה לחזור למראה כבוד ה'

ר' שמעון בן יוחי אומר: בוא וראה מה כח עבירה קשה. שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מה נאמר בהם: "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת" (שמות כד יז)²¹ - לא יראים ולא מזדעזעים. משפשטו ידיהם בעבירה מה נאמר בהם: "וירא אהרן וכל בני ישראל את משה והנה קרן עור פניו ויראו מגשת אליו" (שמות לד ל).²²

ירושלמי שבת פרק ח הלכה א – חכמת אדם תאיר פניו

"עור" ב"אור? כבר בדרשות לעיל ראינו את הביטוי "קרני הוד". אך אם שם ניתן עדיין להבין שההוד קרן מעור פני משה, כאן יש סיוע ברור לאיורים של משה כמי ששני קרני אור יוצאות מעל ראשו (שאגאל בהערה 6 לעיל). ראו פירוש בכור שור שמות לד ל: "והנה קרן עור פניו: שהבהיק אורו מזיו השכינה, וכן: קרנים מידו לו (הפסוק מחבקוק). ופירוש: לפי שכשהאור יוצא מפניו, ועמוד הזריחה עולה לנגדו נראה כקרנים, וכן אילת השחר, שזריחת השחר נראית כאילת זו שקרניה מפוצלות (גמרא יומא כט א)". החלפת עור באור נסמכת גם על דרשות כגון זו שבמדרש זוטא קהלת (בובר) פרק ח פסוק א: "חכמת אדם תאיר פניו. וכתוב: ומשה לא ידע כי קרן עור פניו". (ומשם אולי שיבושים במדרשים מסוימים שהחליפו בציטוט הפסוק "עור פניו" ב"אור פניו").¹⁵ שכר הסופר שכתב את השטר. הציטוט הוא ממשנה בבא בתרא י ד. הפתיחה בהלכה: אפיינית למדרש [דברים רבה](#) שהוא מסוגת מדרשי ילמדנו.

¹⁶ הציטוט מכתובת ספר התורה בסוף ספר דברים, מפתיע. האם כוונתו שמה מקבל את זיו הפנים "בדברו אתו" בסוף פרשתנו, על חשבון שיכתוב את ספר התורה בסוף ימיו? כך או כך, יש כאן חיבור של הכתיבה על הלוחות עם כתיבת ספר תורה לדורות, של קולמוס הכתיבה הפלאי בשמים (להלן האש) וקולמוס סופרים של ימינו.

¹⁷ הדיו של הקולמוס הפלאי הוא האש השחורה/לבנה החתומה ומלופפת באש.

¹⁸ אז על אילו לוחות מדובר? לוחות הראשונים! שם קיבל משה את זיו הפנים הראשון, אלא שזה ניטל ממנו בשל חטא העגל.

¹⁹ משנה בבא בתרא ח. ח. אם המקח (הלוחות) בטל - גם הסרסור יאבד את שכרו. ראו שמות רבה לג א בו פתחנו.

²⁰ והסרסור יקבל את שכרו מהמקח החדש. קרינת הפנים שנזכרת במקרא בסוף פרשתנו היא איפוא הקרינה השנייה! זו שמסמלת את הסליחה והחזרה לזיו הפנים שניתן כבר בלוחות הראשונים. או שמא זו הקרינה השלישית ואחריה עוד רביעית כאשר משה כותב את התורה בסוף ימיו. ובסך הכל: לוחות ראשונים - קרינה ראשונה, שבירת הלוחות - מחיקה, קרינה שנייה בנקרת הצור - התחלת הסליחה אבל זו למשה בינו לבין עצמו, קרינה שלישית בלוחות השניים - סליחה לעם ישראל כולו (ראו דברינו [יום מתן תורה - לוחות שניים](#) ביום כיפור), קרינה רביעית - בעת שמשה כותב את התורה ומוסר ספר לכל שבט (דברים רבה ט ט). ובחזרה לגוף הדרשה לעיל, נראה שמדרש זה מנסה לגשר בין לוחות ראשונים לשניים. משה קיבל לראשונה את זיו הפנים מדיו האש של הלוחות הראשונים, וחזר וקיבל כתיבת הלוחות השניים - מהשילוב של מכתב אלהים על לוחות מעשה בני אדם. הקרינה של הלוחות השניים לא נמחקת כפי שאירע לקרינת הלוחות הראשונים, אבל גורמת למשה להתרחק מהעם. הוא מדבר איתם מתוך מסוה!

²¹ והפסוק העוקב שם: "וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה".

²² דרשה קצרה זו יוצרת חיבור ישיר בין סוף פרשת משפטים - המשך מעמד הר סיני, שם משה עולה להר לארבעים הימים הראשונים, ובין ירידתו בפרשתנו עם הלוחות השניים אחרי ארבעים הימים השלישיים ביום הכיפורים (עפ"י חשבון המדרשים). שבירת הלוחות, חטא העגל, נקרת הצור וכל מה שראינו לעיל, מקופלים ומכוסים כאן בין שני אירועי קצה אלה. אבל הסליחה והכפרה לא היו מושלמים. ורישומו של חטא העגל לא נמחה כליל. קרינת עור פני משה לא רק שאיננה חזרה ל"מראה כבוד ה' כאש אוכלת", אלא גם יוצרת חיץ בינו ובין העם והוא צריך לשים על פניו מסוה כשהוא מדבר איתם. הוא משה שעמד לפי בקשת בני ישראל בין הקב"ה וביניהם ("דבר אתה עמנו ונשמעה"), הוא משה האיש שכאשר לא יורד מההר בזמן (לפי חשבונם) הם חוטאים בעגל. אי אפשר להסב את הגלגל אחורה. אבל האם אפשר לגלגל אותו קדימה? כבר ראינו לעיל את נתינת ההוד גם אם חלקי ליהושע והתבשמנו מהפסוק בקהלת "חכמת אדם תאיר פניו". מה הלאה? מה לדורות?

רבי אבהו נחת לטיבריא²³ ראו תלמידיו של רבי יוחנן שפניו מאירות.²⁴ אמרו לפני ר' יוחנן: מצא ר' אבהו אוצר. אמר להם: למה? אמרו לו: פניו מאירים. אמר להם: אולי שמועה חדשה שמע. עלה (ר' אבהו) אצלו (אצל ר' יוחנן), אמר לו (ר' יוחנן): איזו שמועה חדשה שמעת? אמר לו: תוספתא עתיקתא. וקרא עליו: "חכמת אדם תאיר פניו".²⁵

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא י כי תשא – לך רומם את ראשם

... וכיון שירד משה לקראת ישראל ראו אותו דבר מעולה ומשובח.²⁶ כמה שאין אדם יכול להסתכל ביום כשהוא עולה, כך לא היה אדם יכול להביט במשה, אלא א"כ נותן סורר²⁷ על פניו, שנאמר: "ויתן על פניו מסוה". באותה שעה היה רע על ישראל, אמרו: אנחנו בירידה מפני שעשינו אותו מעשה, ואף הקב"ה נתרצה לנו וסלח לעונותינו ואף אתה משה היית עמנו. וקרניו של משה זקף וקרניו שפלות? מיד בא לו משה אצל הקב"ה, אמר לו: רבש"ע, כשהשפלת אותם אף אני נשפלתי עמהם ... ועכשיו שזקפת ראשי, אף כך רומם ראשם. אמר לו הקב"ה: לך רומם ראשם ... אמר: לאו ריבוני, אלא כשם שזקפת, כך אתה תלה ראשם של בניך ... אמר לו הקב"ה: לאו, אלא אני זקפתי את ראשך, כך אף אני אזקיף את ראשם של בניי – "כי תשא את ראש בני ישראל".²⁸

שבת שלום מחלקי המים

²³ ר' אבהו שהיה לימים רבה של קיסריה ובצעירותו תלמיד של ר' יוחנן שמושב בו בטבריה (ואח"כ תלמיד-חבר), יורד לטבריה, אולי לראות פני רבו. מכאן ואילך, נביא את הירושלמי בתרגום לעברית בעזרת פירוש ידיד נפש. הרוצה לצטט מעשה זה יבדוק היטב במקורות.

²⁴ פניו של ר' אבהו.

²⁵ הזכרנו לא מעט לעיל את הפסוק "חכמת אדם תאיר פניו" בהקשר עם קרינת עור פני משה. מה שגם גורם לחילופי "עור" ב"אור" (ראו דרשת רבי מאיר בבראשית רבה שכותנות העור שעשה הקב"ה לאדם וחווה היו כתנות "אור"). הזכרנו בראש דברינו גם את שר שושבין התורה והזכרנו במדרש ספרי זוטא לעיל שחלק מההוד של משה עבר ליהושע ממשיך דרכו. ראו גם מדרש תהלים פרק ח הדין באפסות האדם וגדלותו: "וכבוד והדר תעטרנהו, זה משה, שנאמר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו". נחתום לפיכך בדרשה זו שאולי משליכה מקרינת עור פני משה למאור הפנים, שזוכה לו כל מי שלומד ומלמד תורה לשמה ומגלה תוספות (ברייתות) עתיקות ומחדש בהן. כל מי שממשיך את ההוד של משה שעבר (חלקו) ליהושע, ומיהושע לזקני כל דור ודור ואין לך זקן אלא מי שקנה חכמה. וחכמת אדם תאיר פניו ותעיד על תורתו שהיא אמת.

²⁶ הם קרני ההוד וקרינת הפנים שזכה להם משה. מדרש זה הוא המשך ישיר של פסיקתא רבתי שהבאנו בהערה 12 לעיל, קטע שמסתיים בפסוק מחבקוק ג ד: "וְנָגַהּ פְּאוֹר תְּהִיָּה קְרָנִים מִיָּדוֹ לוֹ וְשֵׁם חֲבִיבֹן עֲזָה".

²⁷ סוֹדֵר?

²⁸ התמקדנו בנושא קרינת פני משה ולא נותר זמן ומקום לדון בנושא המשלים: נתינת המסוה על פני משה, והרי אלה שני צדדים של אותה מטבע. כמקדמה, הבאנו דרשה זו אשר מחברת את סוף הפרשה עם ראשיתה. הקב"ה זוקף את ראשם של בני ישראל במצוות מחצית השקל ותרומה למקדש. ואנו הצענו שלדורות, כל מי שמצטרף אל בית המדרש ועוסק בתורה לשמה, זוכה להארת הפנים ולפנים מאירות, גם אם לא לקרני ההוד של משה. והנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה מרבה, יסייענו להשלים את הדף "ויתן על פניו מסוה".